De Levende Natuur 22 (12):446-452 (1918)

Grössere Arten (4—5 m. M.) mit grossen, umrandeten St.- (voorhoofd) Höckern, etc. en dan heel kalm tusschen haakjes deze mededeeling:

Die folgenden Arten sind einander in einzelnen Fällen äusserst ähnlich, so dass zu einer sicheren Bestimmung die Extraktion u. Untersuchung des Kopulationsapparates des ♂ notwendig ist.

Heusch, dat staat er: Van dit hoogstens 5 m. M. groote torretje moet, als het een mannetje is, het geslachtswerktuig worden onderzocht en daaruit wordt geconcludeerd tot den naam van het diertje. Anders kent men ze niet uit elkaar! 't Is sterk! Als je zooiets leest, dan is je eerste gedachte: »Hoe vonden de menschen het? Hoe kwamen ze op het idee?« Je verbazing is minstens even groot als je bewondering.

Het boek geeft nu een zeer gedetailleerde beschrijving, hoe men het orgaan moet losmaken en praepareeren. Het noemt zelfs al de ingrediënten (weinige maar), die daarbij noodig zijn en het beschrijft alles zóó omstandig, dat ik wel meer dan een bladzij van D. L. N. zou noodig hebben om het over te nemen. Dat zal ik niet doen, maar ik raad iedereen aan om het in Reitter's boek eens na te lezen. Ik haalde het aan, om u te laten zien, hoe er in dat werk naar volledigheid getracht wordt, zelfs, waar het de ontleding van een kevertje en de praepareering van het kenmerkend deel geldt.

En dat gaat steeds door! Telkens weer wordt men getroffen door dat streven naar volstrekte duidelijkheid en omstandige beschrijving van de kenmerken. Hier ziet men afgebeeld de verschillende gezichten, waarmee de kevers een mensch aankijken, daar weer geeft men een teekening met de details van de randjes langs de oogen der beestjes, etc. — Je krijgt een gevoelig respect voor de studie der kevers, vind ik en voor de menschen die daar knap in zijn. Maar ook... en daarvoor ben ik blij, dat ik dit eens heb doorgemaakt, — voor die wonderschoone wereld van levende dieren, al zijn het dan ook maar gewone torren. Hier kon ik het bij laten. Ik moet echter nog één ding zeggen: wie in het bezit wil komen van Reitter's »Käferbuch« moet beginnen met lid te worden van de »Deutscher Lehrerverein für Naturkunde«. Dat kost maar een paar gulden per jaar en dan ontvangt men dergelijke boeken... gratis. 't Is niet te gelooven en toch waar. Ik heb er behalve het genoemde een paar mooie deeltjes over vlinders van gekregen met afbeeldingen... schitterend! Een aardig boek over spinnen, over petrefacten, een anatomisch boek van den mensch met mooi gekleurde platen etc. Men kan zich aanmelden bij den heer J. Koornneef, 1e Const. Huygensstr. 67, Amsterdam, die u verder alle mogelijke inlichtingen gaarne verschaft. Ik heb er ondervinding van.

Nu eindig ik met, bij wijze van illustratie, enkele afbeeldingen van de bewuste »Kopulationsapparate«.

Amersfoort. A. JOMAN.

DE VOGELS UIT MIJN NESTKASTJES OP NOORD-HOUDRINGE.

(Vervolg en slot van blz. 411).

IN het voorjaar kwam de heer C. Stolk, die enkele huizen van me vandaan woont, me het volgende meedeelen: »Sinds eenige dagen kwam tegen een uur of negen een koolmees telkens met z'n snavel tegen het raam tikken. We openden daarop dan steeds het raam en de koolmees, die *onze* koolmees bleek te zijn (de heer Stolk heeft nestkastjes), wipte naar binnen en ging op mijn vrouw's hand zitten, om het hem aangeboden voer op te eten.«

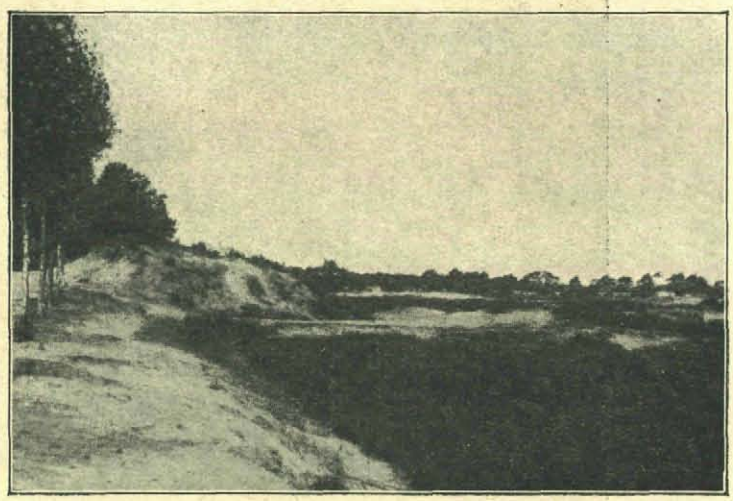
Dat duurde zoo voort en het verwonderde me wel, het was reeds April, dat ze tot zóó laat in den tijd hun bezoeken voortzetten, want bij roodborstjes was dat ook alleen in de wintermaanden en zoodra het voorjaar merkbaar werd, was het uit.

De Levende Natuur 22 (12):446-452 (1918)

Intusschen hoorde ik nog meer: een heer en een dame, slechts twee huizen van den heer Stolk wonende, hadden het in korten tijd, door handig optreden evenver gebracht; daar kwamen de koolmeezen ook heel genoegelijk binnen een versnaperingetje halen. Dat was begin Mei en toen begon de nestbouw. De vogels kwamen niet meer, net zooals ik gedacht had, maar zie, zoodra het nest af was, daar verschenen ze weer, zoowel mannetje als wijfje. En het ging zoo den heelen zomer door: met etenstijd wipten beide naar binnen, gingen op de lamp zitten en namen de voor hun neergelegde pinda's in beslag.

Kwam er visite, zij stoorden zich er niet aan, stapten rustig op de eettafel en de aanwezigen waren niet voorbereid op nog meer gasten, die zoo maar ongepermitteerd door het raam binnen kwamen en men kan zich de verbazing begrijpen, die zich van hen meester maakte. Van de menschen, meen ik, want de meezen keken niet erg verwonderd en gingen kalm haar gang, al zaten er nu ook een paar menschen meer bij. Ze zullen wel gedacht hebben: vrienden van mijn vrienden, daar zal ik ook wel mee op kunnen schieten, dat kan nooit »slecht volk« zijn.

Maar de tijd schoot op: de jonge meezen werden opgevoed; toch was er geen verandering in het gedrag van de meezen merkbaar.

Het Noordelijk deel van N.-Houdringe; heide en zandverstuivingen.

Juli kwam en de jonge koolmeezen vlogen uit. Nu zou 't toch wel uit wezen: de ouden moesten immers eenigen tijd met de jongen mee. Maar het was geen bezwaar, want nu gingen de jongen, geleid door pa- en ma-koolmees mee naar de etenstafel. Voorstellen was niet noodig, dadelijk ging het op de boter aan, ook vleesch en soep leerden de jongen kennen en ze smulden van dit menscheneten! Men ziet, hoe de koolmeezen hun waren aard toonen, als men maar met hen weet om te gaan.

Als de koolmees venijnig tegen u schreeuwt, dan heeft hij daar gelijk in, want het is beter, dat hij de menschen maar niet zoo dadelijk vertrouwt. Toen ik voor de eerste keeren met mijn laddertje er op uittrok, was het me een geschreeuw van de meezen om me heen van belang: de heele meezenbevolking kwam in beroering. Dat werd echter al gauw beter, al word ik nog niet met gejuich begroet. Als ik echter een paar jaar zoo doorga, twijfel ik niet, of dit zal ook nog wel eens gebeuren. De grootste voorzichtigheid is echter bij het nest noodig, geen nest of de jonge vogels aanraken, want ten eerste verlaten de vogels gauw het nest en in de tweede plaats zal men op een dergelijke wijze nooit het vertrouwen van de ouden winnen. Integendeel! Ik heb het wel gehad, dat men, om het nest te fotografeeren, de eieren er uit wilde halen, ja zelfs het nest tijdelijk op een andere plaats wilde zetten. In dergelijke gevallen, komt de vogel zeker niet terug en men offert zoo de nesten aan zijn fotografiewoede op, en dat mag toch zeker niet. Ik heb wel meer gehoord, dat dit gebeurt en daarom wil ik er op wijzen, *dat men met nesten niet voorzichtig genoeg kan*

De Levende Natuur 22 (12):446-452 (1918)

zijn. Het beste is, aan dergelijke personen geen nesten meer te wijzen. Er gaat door onhandigheden heusch nog genoeg verloren. Vooral in het begin van den nestbouw is het me zeer dikwijls bij alle vogels gebeurd, *dat alleen kijken de oorzaak was van het verlaten van het nest*. Als de jongen groot worden kan men zooveel gaan, als men wil, maar toch moet men nooit de vogels aanraken: het heeft slechts de woede der ouden tengevolge en het uit het nest nemen ook het mislukken van het broedsel, daar de jongen, eenmaal uit het nest geweest zijnde, er niet meer in willen blijven en buiten van kou sterven. Hierin schuilt ook het gevaar van het ringen.

Ik zelf heb me voorgenomen, om zoo voorzichtig mogelijk te zijn, wanneer ik zie, dat een vogel in een nestkastje bouwt, en de eerste week niet te gaan kijken.

Kom ik nog even terug op de woestheid van de koolmees en iets dat zeker waar is, n.l. dat 's winters de koolmees het recht van den sterkste laat gelden en dat hij dikwijls door

Gemengd bosch op N.-Houdringe, prachtig broeiterrein voor alle mogelijke vogels.

geweld de kleinere meezensoorten het voedsel ontneemt. De venijnigheid is niet een gevolg van het ruwe karakter van de koolmees, maar eenvoudig niets anders, dan dat hij u als een vijand beschouwt en ten duidelijkste wil laten hooren, dat hij u niet zonder verzet zijn eieren zal laten afnemen, of zich op andere wijze zal laten benadeelen. De koolmees heeft heusch genoeg vijanden: menschen, muizen, meerkols, egels, roofvogels, eksters, ga zoo maar door!

En dan dat optreden tegenover andere kleinere vogels, daar vind ik nu niets in: wie laat nu niet het recht van den sterkste gelden, als het om leven of dood gaat? En dan een andere buitengewoon belangrijke factor is ook, dat hij door zijn meerdere sterkte ook in staat is de zwakkere soorten te verdedigen.

In elk jaargetijde neemt hij het voor hen op. Hij is de leider van de meezentroepen, die 's winters uit gebrek rondtrekken. En dat is een gevaarlijk werkje! Het zijn de pioniers

De Levende Natuur 22 (12):446-452 (1918)

in het onbekende terrein, de uhlanen in het vijandelijke gebied van alle mogelijke vogels, die liever geen vreemdelingen er in hebben. Toch trekt de koolmees, als de sterkste, vooraan: hij lijdt dus de zwaarste verliezen. Als er onraad is, schreeuwt de koolmees het eerst en het hardst, als een eekhoorn een zwarte meezenbroedsel tracht te bemachtigen, dadelijk wordt de hulp van de koolmees ingeroepen, komt een draaihals bij een nestkastje van een zwartkop, de koolmees bindt oogenblikkelijk den strijd aan, op gevaar af voor een ander zijn leven te laten tegen den zooveel sterkeren draaihals; komt er een gaai de rust der kleine meezensoorten verstoren, de koolmees komt de heele buurt bij elkaar schreeuwen en geeft een voorbeeld, hoe men zoo'n dier moet aanpakken: hij hamert met geweld op den mooien gaaienkop, dat het een lust is, om te zien. Zou de koolmees niet dwaas zijn, als hij ook niet eens van zijn eigen kracht profiteerde, wanneer het voor hem eens, om leven of dood gaat?

Zoodra na Kerstmis het weer niet al te somber is, begint de koolmees te zingen en daarin ligt een groote verdienste: hij is de eerste, die het naderend voorjaar aankondigt, als de menschen nog met verlangen uitzien naar ijs en vorst. Dat is eerst maar een heel eenvoudig gezang, tweelettergrepig, dat zóó heel goed kan worden weergegeven: tjie-be, tjie-be, tjie-be, tjie-be, de tweede toon lager dan de eerste en u-tie, u-tie, u-tie, de tweede toon hooger dan de eerste. Dus een heel eenvoudig liedje, maar dat, als ik het weer voor 't eerst hoor een grooten indruk op me maakt, omdat het de eersten zijn van het machtige vogelorkest, dat weldra de lente zal inluiden. Krachtige zangers zullen weldra volgen: zanglijster en merel, groote lijster en schildvink en later in den tijd koekoek en nachtegaal, spotvogel en roodstaartje, maar steeds blijven de koolmeezen en de andere meezen en ook alle andere kleine zachte zangertjes een belangrijke rol vervullen in dat orkest. Want hoe heel anders zou het klinken, als de weemoedige tonen van den fluiter, het hooge geneurie van de roodborst en nog zooveel ander fijn gezang er aan ontbrak.

Bovendien als de groote zangers reeds lang weer stil zijn, dan gaat dat orkest van fijne zangertjes nog door. Alle meezen zingen geregeld tot diep in den zomer, eenigen tijd nog begeleid door fluisterende fitisjes, ratelende winterkoninkjes en de heldere volle snel op elkaar volgende tonen van den tuinfluiter, die steeds doen denken aan het kabbelen van een snelvlietend helder beekje. En dat is dan ook de verdienste van de meezen als zangers, dat ze zoo vroeg beginnen en zoo laat eindigen en een belangrijke rol vervullen in het vogelorkest.

Wat later in den tijd komt de Koolmees met meer variaties voor den dag, o.a. wordt het utie nu drielettergrepig: tititu, tititu dat bekend staat onder het »schiet in het vuur.«

De Koolmees zingt het drukst in Maart en April.

Het aantal lokroepen van de koolmees is oneindig groot: woedende, klagende, angstig en vragende uitroepen, hij komt met alles voor den dag, daar is geen boeken aan. Vooral als je zoo nu en dan de jongen gaat kijken, krijg je heel wat te hooren, vooral natuurlijk verwijten; het woedende gekrijsch van de koolmees is overbekend, daardoorheen klinken echter nog allerlei geluiden, soms een vragend tie-uwiet? en tenslotte gaat de koolmeesman dan dikwijls nog heel opgewonden en hard uit volle borst zingen: tjiebe, tjiebe, tjiebe in het topje van een den, zóó dat je het bekje wijd open en dicht ziet gaan. En daar moet je in dergelijke gevallen wel eens om lachen.

Midden Februari beginnen de eerste koolmeezenpaartjes notitie te nemen van de opgehangen nestkastjes. Vinden ze een woning, die hun bevalt, dan is de koolmeesman opgewonden van blijdschap en laat in de dennen een triller hooren, die zacht en dof klinkt zonder veel geluid er in. Het is een geluid, dat de koolmees ook nog later in het jaar laat hooren en dat groote tevredenheid aangeeft.

Wanneer nu zoo'n mees de kastjes overal heeft bekeken en hij geeft zijn tevredenheid erover te kennen, geloof dan nog niet, dat hij daar zijn nest zal bouwen. Dan kan hij de laatste dagen nog veranderen en dan plotseling heel ergens anders nestelen.

In normale tijden begint de koolmees niet voor April met het leggen van zijn eieren hier

De Levende Natuur 22 (12):446-452 (1918)

in de buurt, nu leggen ze gemiddeld meest 10 eieren, hierbij komen 13 dagen voor het broeden samen dus 23 dagen, d. w. z. dat de koolmees op zijn vroegst hier in *begin* Mei de eerste jongen uit *kan* hebben. In de duinen zullen deze vogels ongeveer tegelijk beginnen, alleen bij heele vroege vogels, zooals merels, kan dat in de duinen nog wat vroeger zijn. Wat echter in »Het Vogeljaar« staat, kan nooit waar zijn, n. l. waar de heer Thijsse, sprekende over de maand *Maart* zegt: »Tegen het einde van de maand hebben al de geharde vogels, zooals roeken, kauwtjes, musschen, meezen, lijsters, merels, roodborst, winterkoning, heggemusch en boomleeuwerik al nesten en eieren. Sommige hebben zelfs het eerste broedsel reeds uit den dop en kunnen aan de opvoeding der kleintjes beginnen.« Hier geloof ik niets van, dat is zelfs nog veel te vroeg als men zou beweren, dat ze dan reeds eieren hadden: ook in de duinen[1]). Ik geloof, dat deze regels nog beter onder de maand April passen en dan is het voor verreweg de meesten nog te vroeg, zooals ik voor de koolmees reeds heb laten zien en ook voor de overblijvenden is het altijd nog op z'n kantje. Tusschen twee haakjes ik mis daar vogels, die wel eens in Maart eieren hebben, nl. eenden en reigers, en staartmeezen kunnen ook heel vroeg zijn. Intusschen is het noodig, dat nauwkeurige data over de eerste eieren uit alle plaatsen van ons land komen. Ik zal ze graag ontvangen. Hoe meer, hoe beter, maar.... vooral correcte, nauwkeurige en vertrouwde gegevens.

Eén van de vele drinkplaatsen der vogels op N.-Houdringe.

Tusschen de meezennesten en eieren onderling bestaat kolossaal verschil.

In het »Vogelboekje« kan men de theorie vinden over nestbouw en eieren: oorspronkelijk was alles holenbroeder en legde helder gekleurde eieren (hiervan zijn over bijv. Spechten en Draaihals met spierwitte eieren en absoluut geen nest), daarna komt dan de eerste nestbekleeding, later nestbouw (d.w.z. het nest wordt gevlochten), vervolgens verlaten de vogels de nestholte, enz. Tegelijkertijd verandert de kleur der eieren, deze krijgen meest een bedekking en de helle kleur vermindert. Deze theorie gaat heel aardig op, 't mooist is 't dan bij die vogels te bestudeeren die in een overgangsstadium verkeeren, b.v. meezen. Ze zijn pas in het begin van ontwikkeling. Kijken we maar eerst eens naar den nestbouw: die is meest erg primitief. Van vlechten is geen sprake, wat we al gauw merken, als we zoo 'n nest na 't uitvliegen willen bewaren: het mist alle stevigheid en zakt ineen: na een dag vindt men niet veel anders dan een hoopje mos en haar: de vorm is er geheel uit.

Sommige nesten zijn zeer primitief en bestaan uit een heel dun laagje mos met enkele haartjes: andere weer zijn heel wat verder: een dikke laag heitakjes, die wel gevlochten lijken, als ondergrond, daarop dikke lagen mos en hier weer op pruiken wol en plantenvezels, als

[1]) Toch bijna allemaal zelf gezien. Th.

De Levende Natuur 22 (12):446-452 (1918)

bedekking. Veeren treft men er nooit aan, wel eigenaardig! Men heeft nu alle mogelijke tusschenvormen. Onderling, en met reeds meer ontwikkelde nesten, kan men ze vergelijken op onderstaand lijstje, waarop ik het gewicht van eenige nesten heb nagegaan:

NEST VAN:	GEWICHT IN GRAMMEN (ONGEVEER):	
Merel	400	Gevlochten nesten.
Zanglijster	150	
Vlaamsche Gaai	150	
Roodstaart	35	
Koolmees (vrij goed ontwikkeld nest)	32	Niet-gevochten nesten.
id. (vrij primitief)	12	
id. (zeer primitief)	3.5	

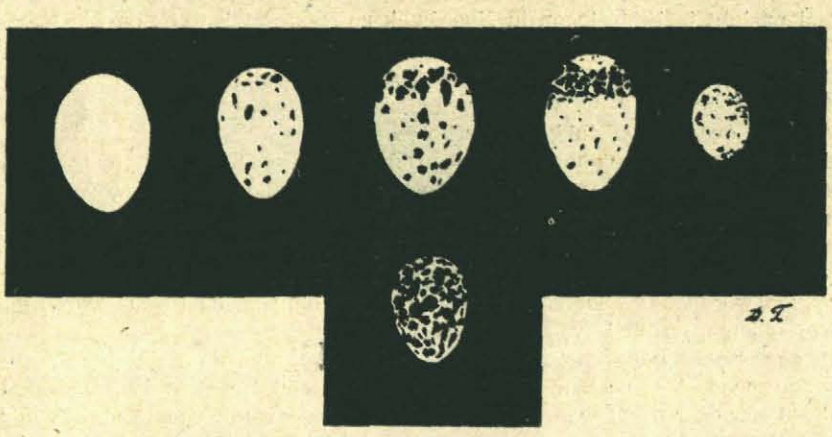
Een nest van 3.5 gram!

Overigens wisselt de bekleeding, naarmate men zich bevindt bij huizen (roode, witte, gele, groene plukjes uit kleeden en dekens), bij straatwegen (paardenhaar), bij wandelwegen (watten stukjes lint, haar, enz.) op afgelegen, dorre streken (konijnenwol).

Waar de koolmeezen het meest broeden, is na te gaan uit het gegeven kaartje en uit onderstaand lijstje:

Loofhout: 44%; gemengd bosch: 28%; looflanen tusschen naaldhout: 22%; en in naaldhout broedden 6% der koolmeezen.

Evenals bij de nesten, vinden we ook bij de eieren alle mogelijke vormen. Zoo had ik een

Eiertypen van Koolmees.

koolmees, die pure witte eieren legde, waarop geen stipje te bekennen viel, dus zooals ze oorspronkelijk alle legden (deze teruggang is een mooi bewijs voor die theorie), op fig. 3 dus het eerste ei, andere hebben enkele stippen, die zeer verspreid staan; komen er meer, dan rangschikken ze zich voornamelijk om het stompe eind (type 3), terwijl ze tenslotte soms een krans gaan vormen (type 4). Tenslotte ziet men een kuifmeezenei, dat al een vrij volledige bedekking bezit. Overigens heeft men natuurlijk alle mogelijke tusschenvormen. Het vijfde eitje is een z.g. dwergeitje, dat nogal eens bij koolmeezen voorkomt en meest niet uitkomt. Gebeurt dit wel

De Levende Natuur 22 (12):446-452 (1918)

zooals in één van de kastjes, die ik op O.-N.-Oord controleerde, dan krijgt men miniatuurmeesjes. die overigens goed opgroeien, maar toch ware dwergkoolmeesjes blijven.

Even wil ik melding maken van een koolmees op N.-Houdringe, die toen hij met 10 eieren gelukkig was, er nog een elfde ei bij kreeg van een roodstaarje, dat er niet uitgegooid maar uitgebroed werd en door het ongeveer zelfde voedsel, dat beide vogels gebruiken, goed kon opgroeien. Wel eigenaardig!

Het verhaal van de koolmees wil ik besluiten met het geven van een lijst, volgens het systeem van Jan Verwey, meteen ook voor de andere vogels uit de kastjes:

	uitgevlogen.	uitgehaald.	door roofdieren vernield.	vergeven.	mislukt door controleeren.
Koolmees	83%	—	—	6%	11%
Pimpel	100%	—	—	—	—
Zwarte Mees	100%	—	—	—	—
Zwartkopmees	50%	25%	—	—	25%
Kuifmees	100%	—	—	—	—
Gekr. Roodstaartje	80%	—	10%	5%	5%
Draaihals	100%	—	—	—	—
Gr. Bonte Specht	100%	—	—	—	—
Totaal	84%	2%	3.5%	3.5%	7%
Noordwijk 1915	39%	46%	1%	14%	—
Noordwijk 1916	45.5%	35%	3%	13%	—

zoodat totaal mislukt is 16%, tegen in Noordwijk respectievelijk 61% en 54,5%.

Een fraai resultaat, eensdeels doordat er zoo weinig uitgehaald wordt, en anderdeels door de uitstekende wijze, waarop de nestkastjes als broedplaats voldoen: blijkbaar zeer veilig voor roofdieren, droog, dus d. w. z. er verregenen geen broedsels.

Nu nog even over het mislukken door het controleeren.

Ik zal maar dadelijk beginnen te zeggen, dat het percentage, hier opgegeven, eigenlijk veel te hoog is. Want alle keeren, dat het nest om onbekende reden vergeven werd, heb ik het daaronder gerangschikt, omdat ik mij zelf vooral niet een te kleine schuld wil toekennen. Het controleeren blijft, volgens mij, bij voorzichtige uitoefening geoorloofd, aangezien 't verlies klein is, en bij niet controleeren bovendien de oude nesten er in blijven, verrotten en niet meer betrokken worden. Ook leert men met de vogels omgaan en tevens leeren deze met de menschen opschieten, en dit is van groot belang.

Omdat nog steeds gegevens gevraagd worden over den duur der broedperiode, zal ik er hier eenige meedeelen: nestbouwduur 2—15 dagen, aantal eieren: 1e broedsel: 10—13, 2e broedsel: 3—8 eieren. Datum, waarop het eerste ei gelegd werd, voor Noord-H. in 1917: voor 't eerste broedsel 5—12 Mei; voor het tweede: 17 Juni—16 Juli. Broedtijd: 13 á 14 dagen. Opvoeden der jongen in het nest: 17—20 dagen.

Meestal werd één ei per dag gelegd; een enkele maal twee.

Buitengewoon verschillend was de tijd van opvoeden, buiten het nest, d. w. z. de tijd, die verliep tusschen het verlaten van het nest door de jongen van het eerste broedsel en het verschijnen van het eerste ei van het tweede. Dit varieerde tusschen 2 en 30 dagen! Geen twee koolmeezen zijn dan ook gelijk: nestbouw, aantal en kleur der eieren, opvoedtijd, zang, in allerlei verschillen ze van elkaar en ziehier dus een prachtige gelegenheid, om de verschillende individuen uit elkaar te houden.

D. Tollenaar.